

MAGDALENA WASYLEWICZ

Gesty w komunikacji współczesnej młodzieży ery mediów

Gestures in Communication of Contemporary Youth

Doktor, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Katedra Pedagogiki Medialnej, Polska

Streszczenie

Częścią komunikacji niewerbalnej są gesty, które podczas rozmów przekazują cały sens treści. Jednak narastająca internetowa aktywność młodzieży, spędzanie większości czasu przed monitorem komputera oraz porozumiewanie się z rówieśnikami w dużej mierze poprzez komunikatory doprowadziło do dominacji obrazu oraz marginalizacji słowa. W tej sytuacji gesty oraz mimika stają się nieznanymi środkami komunikacji. Interesujący jest więc fakt, jak odczytuje gesty pokolenie zanurzone w mediach. Czy znają i potrafią nazwać pokazywane im gesty? Artykuł jest próbą odpowiedzi na to pytanie. Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego w oparciu o specjalnie skonstruowany kwestionariusz testu wśród 350 uczniów w przedziale wiekowym 13–16 lat. Otrzymane wyniki napawają optymizmem.

Słowa kluczowe: komunikacja niewerbalna, gesty, internet

Abstract

Part of non-verbal communication are gestures that convey the whole meaning of the content during conversations. However, growing online activity of young people, spending most of the time in front of a computer monitor and communicating with peers largely through communicators has led to image dominance and marginalisation of the word. This makes the spoken word, including gestures and facial expressions, an unknown means of communication. What is interesting, then, is how does a generation of gestures immersed in the media read? Whether they know and can call their gestures. The article is an attempt to answer this question. The tests were carried out by means of a diagnostic survey based on a specially constructed test questionnaire among 350 students aged 13–16 years. The results obtained are encouraging.

Keywords: non-verbal communication, gestures, Internet, media

Wstęp

Komunikacja to sposób kontaktu z ludźmi oraz pozyskiwanie od nich informacji na różne tematy. Komunikacja niewerbalna, w porównaniu do komunikacji werbalnej, jest zawsze zauważalna, ponieważ kanały nadawcze, jak i odbiorcze pracują cały czas i jednocześnie. Znaczna część komunikacji zachodzi w sposób automatyczny i nie jesteśmy w stanie nad nią panować, gdyż jest poza naszą świadomością. „Komunikacja niewerbalna nie jest fenomenem jednoli-

tym, lecz terminem określającym różne fenomeny różniące się pochodzeniem, sposobami ich używania, sposobami ich kodowania oraz wpływem czynników biologicznych i społecznych” (Brocki, 2011, s. 31).

Colman (2009, s. 327) wyjaśnia, czym jest zachowanie niewerbalne – to „każda z form komunikacji, poza językiem, do których zalicza się parajęzyk (pozawerbalne aspekty mowy), wyraz twarzy, wymiana spojrzeń, kontakt wzrokowy, mowa ciała (gesty i inne ruchy ciała pełniące funkcję komunikacyjną) i proksemika (wykorzystanie przestrzeni osobistej w celu komunikacyjnym)”.

Komunikacja niewerbalna to wymiana pewnego rodzaju informacji między ludźmi. W codziennym życiu nie skupiamy się nad sensem istnienia komunikacji. Jest ona zjawiskiem naturalnym i całkowicie oczywistym. Ma duży wpływ na nas i nasze życie w społeczeństwie. Niezwykle trudno byłoby rozważać zagadnienia dotyczące komunikowania się, abstrahując od kontekstu, w jakim proces ten przebiega. „Podstawowy kontekst tworzy społeczność, której poszczególne członkowie się ze sobą kontaktują. O ile jednak komunikowanie się językowe to głównie konsekwencja społecznych uzgodnień, związanych ze specyficznym kodem, czyli językiem, o tyle komunikacja niewerbalna tylko w pewnym zakresie jest determinowana wyłącznie uzgodnieniami społecznymi” (Domachowski, 1993, s. 8).

„Przyjmuje się, że komunikacja niewerbalna bazuje na systemie znaków «nieostrych», o mniej wyraźnie aniżeli komunikacja werbalna wyróżnionych jednostkach. Jest ona ikoniczna, ciągła i probabilistyczna, a kod werbalny jest arbitralny, wyraźnie artykułowany i stosunkowo mało zmienny” (Nęcki, 2000, s. 186). Tak naprawę rozmawiamy ciałem, a dokładnie językiem ciała. Sami zatem dostrzegamy istotę zachowania, która w sposób oczywisty dopełnia nasze słowa. Kontakty międzyludzkie są ważne, aczkolwiek gesty podczas rozmów przekazują cały sens treści. Zachowanie niewerbalne przekazuje nasze emocje, uczucia oraz wrażenia, choć często pragniemy je ukryć. Nasze słowa są potwierdzone w gestach, mimice, spojrzeniu czy nawet w uśmiechu.

Gesty w erze ekspansji mediów

Ciała ludzi przemawiają do siebie. „Za każdym razem, gdy człowiek spogląda na drugą osobę, rozmawia czy też siedzi w jej towarzystwie, wysyła różnego rodzaju sygnały. Świadczą one o nastawieniu do innych, o samopoczuciu w danej sytuacji (...). Gesty są naturalnym powszechnym sposobem porozumiewania się. W komunikowaniu się słowa niosą ze sobą zaledwie 7% wszystkich informacji. 38% zawartych jest w intonacji, a pozostałe 55% przekazuje się za pomocą gestów” (Collins, 2003, s. 91). Dlatego też gesty są najczęściej badanym elementem komunikacji niewerbalnej. Mogą one być dwojako rozumiane, w zależności od społeczeństwa oraz kultury. Pomiędzy gestem a mową jest jedna zasadnicza różnica, która polega na tym, że mowa wykorzystuje jedynie czas,

podczas gdy gesty wykorzystują zarówno czas, jak i przestrzeń. Co więcej, gesty są uważane za efektywniejszy sposób przekazu informacji. W wielu sytuacjach można nimi również zastępować słowa (Leathers, 2007, s. 265).

Kwintilian (2012, s. 265) pisał: „Gdy chodzi o ręce, bez których udziału wystąpienie publiczne byłoby ułomne i słabe, to z trudem można stwierdzić, jak wielka jest różnorodność ruchów, gdyż dorównują niemal zasobowi słów”. Sygnały naszego ciała spełniają cztery podstawowe funkcje komunikacyjne. Informują o postawach, psychologicznym stanie komunikującego, intensywności doświadczanych emocji oraz dostarczają informacji ukazujących relacje. Dlatego też jeżeli chcemy wzmocnić efektywność komunikacji, powinniśmy rozwijać umiejętności polegające na posługiwaniu się gestami.

Tymczasem system komunikacji współczesnej młodzieży został oparty na „digitalizowanej, usieciowionej integracji wielu sposobów komunikacji, charakteryzuje go inkluzywność i wszechstronność wszystkich ekspresji kulturowych” (Castells, 2007, s. 379). Użytkowanie w dużym stopniu przez młodych ludzi szeroko pojętych mediów powoduje, że słowo mówione, gesty oraz mimika stają się nietrwałymi środkami komunikacji.

Brosch (2007, s. 84) konstatuje: „Ekspansja elektronicznych mediów nie pozostaje bez wpływu na zachowanie młodych użytkowników, co budzi liczne i spolaryzowane dyskusje, mające na celu określenie siły i konsekwencji tego oddziaływania. Szczególne miejsce zajmuje tu problem alienacji społecznej w wyniku permanentnego korzystania z nowych technologii komunikacyjnych. Poczucie alienacji jest rezultatem braku pożądaných relacji z innymi ludźmi, normami społecznymi, wartościami, sobą samym”.

Goban-Klas (2005, s. 248–249) twierdzi, iż poprzez wysyłanie wiadomości tekstowych przez telefony komórkowe młodzieży coraz ciężiej przychodzi odczytywanie gestów swoich rówieśników. Natomiast elektroniczna forma kontaktu zdecydowanie ułatwia nawiązywanie znajomości i nie przynosi ryzyka związanego z odrzuceniem, jak ma to miejsce w kontaktach *face to face*.

Kraut (1998, s. 1017–1031) i inni w swoich badaniach przeprowadzanych w latach 1995–1996 na grupie początkujących użytkowników internetu stwierdzili, iż interakcje społeczne znacznie zubożały, co z kolei prowadzi do alienacji społeczeństwa. Najnowsze badania empiryczne potwierdziły tę tezę. Trzy lata później Kraut przeprowadził te same badania, które pokazały, że internet znacznie osłabił stosunki społeczne (Kraut, 2002, s. 49–74).

Analiza wyników badań

Zasadniczym celem prowadzonych badań było poznanie poziomu umiejętności odczytywania gestów przez współczesną młodzież. Badania przeprowadzono w roku 2017 wśród uczniów zarówno szkoły podstawowej, jak i gimnazjum. Badaniem ogółem objęto 350 uczniów w przedziale wiekowym 13–16 lat, czyli

uczniów klas VI szkoły podstawowej oraz uczniów klas I–III gimnazjum, zarówno w miastach, jak i na wsi (dziewczęta: N = 167 – 48%; chłopcy: N = 183 – 52%).

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, za pomocą techniki testu. W tym celu został skonstruowany kwestionariusz testu zawierający 20 różnych gestów. Do stworzenia narzędzia posłużyły m.in. książki *Mowa gestów* Hopkins (2016) oraz *Uczę się rozumieć innych. Emocje i gesty* autorstwa Blok, Brzeskiej, Marszałek i Radtke-Michalewskiej (2013). Kwestionariusz został poddany badaniu weryfikacyjnemu, które zostało przeprowadzone na grupie 30 uczniów.

W rezultacie poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest poziom odczytywania gestów przez uczniów w wieku 13–16 lat?
2. Które gesty są przez uczniów rozpoznawane najczęściej?
3. Które gesty sprawiają uczniom najwięcej trudności?

Z uwagi na fakt, iż posiadanie umiejętności odczytywania gestów drugiego człowieka jest bardzo ważną umiejętnością pomagającą w pełni komunikować się ludziami, interesujący był fakt, jak odczytuje gesty pokolenie zanurzone w mediach. W celu zbadania stopnia rozpoznawalności ruchów rąk oraz całego ciała respondenci zostali poproszeni o podpisanie 20 obrazków. Na podstawie udzielonych odpowiedzi wyłoniono 3 poziomy odczytywania gestów:

- 0–7 pkt – poziom niski,
- 8–14 pkt – poziom przeciętny,
- 15–20 pkt – poziom wysoki.

Otrzymane wyniki z podziałem na płeć respondentów przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Poziom odczytywania gestów przez młodzież

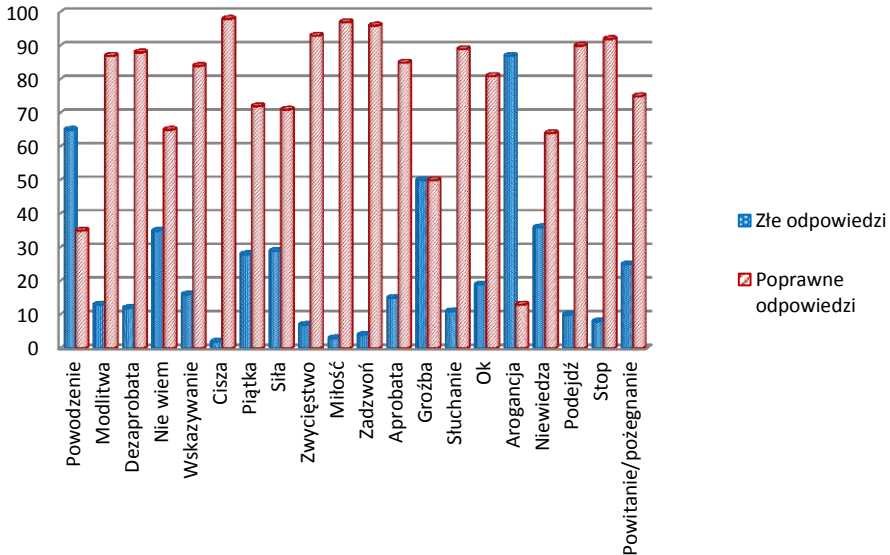
Poziom	Chłopcy [%]	Dziewczęta [%]
Wysoki	71	78
Przeciętny	27	22
Niski	2	–

Źródło: opracowanie własne.

Zmediatyzowanie życia codziennego spowodowało, że większość wykonywanych czynności została przeniesiona do sieci. Jak pokazały wyniki uzyskane z badań, ten fakt nie rzutuje na umiejętność posługiwania się gestami przez współczesną młodzież. Analizując powyższe dane, można stwierdzić, że poziom odczytywania gestów, zarówno dziewcząt, jak i chłopców, jest wysoki. Nieliczne osoby wykazały się poziomem przeciętnym. Jest to zaskakujący fakt, ponieważ respondenci pomimo dużej ilości czasu spędzanego w przestrzeni internetowej wykazują wysoki poziom odczytywania gestów i nie mają większych problemów z ich nazwaniem. Pozytywne jest również to, że spora liczba badanych uczniów zadeklarowała, iż bezpośrednie kontakty z rówieśnikami są bardzo

pożądaną przez nich formą komunikacji, co niewątpliwie rzutowało na otrzymane wyniki badań,

Kolejny z omawianych problemów dotyczył najczęściej rozpoznawanych przez uczniów gestów. Wyniki uzyskano na podstawie analizy podpisanych przez respondentów rysunków. Efekty badań przedstawiono na rys. 1.

Rysunek 1. Najczęściej i najrzadziej rozpoznawane przez młodzież gesty

Źródło: opracowanie własne.

Jak wskazują wyniki badań, uczniowie rozpoznali większą część gestów zawartych w kwestionariuszu, co znaczy, że znają oni podstawowe gesty najczęściej używane w relacjach z drugim człowiekiem. Gesty te są powszechnie znane. Używamy ich na co dzień, dlatego też nie sprawiły większych trudności. Niektóre z nich, a mianowicie „ok”, „nie wiem”, „przywitanie”, mają swoje odpowiedniki w komunikatorach internetowych w postaci emotikonów, co zdecydowanie wpłynęło na trafność odpowiedzi. Jednak były i takie gesty, które stanowiły dla respondentów duży problem. Najwięcej trudności przysporzyły gesty „arogancja” oraz „powodzenie”. Mogły one stanowić kłopot ze względu na fakt, że rzadko wstępują i nie są używane za pośrednictwem mediów elektronicznych. Nie wykorzystuje się ich podczas rozmowy ani nie pojawiają się w komunikatorach internetowych, tak jak np. „ok”. Podczas tego zadania nieznacznie lepiej wypadły dziewczęta niż chłopcy. Zaskakujące wydaje się, iż część uczniów, opisując gesty, używała sformułowań charakterystycznych dla języka portali społecznościowych typu *like*, *dislike*, posługując się niekiedy

skrótowcami czy anglojęzycznymi odpowiednikami danych sformułowań, np. „nwm” (w domyśle: nie wiem), „zw” (w domyśle: zaraz wracam), „cmb” (w domyśle: *call me back* – oddzwień). Świadczyć to może o długim czasie spędzonym przez uczniów w internecie i preferowanym sposobie komunikacji za pośrednictwem mediów.

Podsumowanie

Przekazy niewerbalne, a szczególnie gesty z rącej tego, że w procesie rozwoju człowieka pojawiły się przed mową, spełniają wiele różnorodnych, istotnych dla komunikacji funkcji. Nie tylko dopełniają czy wzmacniają wypowiedziane słowa, ale same w sobie dostarczają pewnych rodzajów informacji, których nie sposób byłoby uzyskać werbalnie. Ich umiejętne wykorzystanie przynosi wiele korzyści w każdym sektorze działań społecznych. Poprzez gesty rąk i ramion pokazać można swój stosunek do danej sytuacji. Człowiek, wykonując gesty z dotykiem twarzy, może sygnalizować, iż pragnie on stłumić nieprawdziwe słowa, kłamie, jest niepewny, odczuwa niekomfortowy nacisk ze strony innych osób, jest znudzony, ale także podejmuje ważne decyzje, słucha z zaciekawieniem czy ocenia (Pease, Pease, 2007, s. 52). Skrzyżowanie rąk na piersiach zalicza się do postaw negatywnych lub obronnych, niekiedy stanowczych (Pease, Pease, 2007, s. 67). Gesty terytorialne i posiadania są używane wobec osób lub przedmiotów, w celu ukazania nowego nabytku, odstraszenia lub lekceważenia. Ludzie bogaci i żądni władzy mają własną mowę ciała, podkreślającą ich pozycję w biznesie. Dzięki określonym sygnałom dają innym do zrozumienia, ile osiągnęli (Głowik, 2004, s. 96).

Wysoki poziom umiejętności komunikowania się to kwestia świadomie zdobywanych kompetencji. Osoba, która potrafi odpowiednio tworzyć, przysyłać oraz odczytywać sygnały ciała, wiele zyskuje. Jest to szczególnie istotne dla młodzieży, która dopiero zaczyna w pełni uczestniczyć w życiu społecznymi, nawiązywać trwałe więzi. Tymczasem narastająca internetowa aktywność młodzieży, spędzanie większości czasu przed monitorem komputera oraz porozumiewanie się z rówieśnikami w dużej mierze poprzez komunikatory doprowadziło do dominacji obrazu oraz marginalizacji słowa. Obserwując tendencje do wciąż rosnącej ilości czasu spędzanego przez młodzież w internecie, można uznać, że mass media kształtują jednostki odizolowane społecznie i samotne. Jednak optymistyczne wyniki przeprowadzonych badań dają nadzieję, że spędzanie dużej ilości czasu w sieci na kontaktach zapośredniczonych przez media nie niweluje umiejętności odczytywania gestów. Skuteczna komunikacja bowiem to taka, która nie przyniesie konfliktu, a ta jest często określana mianem sztuki.

Literatura

Block, B., Brzeska, Z., Marszałek, M., Radke-Michalewska, K. (2013). *Uczę się rozumieć innych. Emocje i gesty*. Gdańsk: Harmonia.

- Brosch, A. (2007). Komunikacja tekstowa a poczucie alienacji wśród młodzieży. *Kultura i Edukacja*, 2, 82–92.
- Castells, M. (2007). *Spoleczeństwo sieci*. Warszawa: PWN
- Collins, A. (2003). *Język ciała, gestów i zachowań*. Warszawa: Klub dla Ciebie.
- Colman, A.M. (2009). *Słownik psychologii*. Warszawa: PWN.
- Domachowski, W. (1993). *Psychologia społeczna komunikacji niewerbalnej*. Toruń: Edytor.
- Głowik, M. (2004). *Komunikacja niewerbalna w kontaktach interpersonalnych*. Warszawa: Promotor.
- Goban-Klas, T. (2005). *Cywilizacja medialna. Geneza, ewolucja, eksplozja*. Warszawa: WSiP.
- Kraut, R., Kiesler, S., Boneva, B., Cummings, J.N., Helgeson, V., Crawford, A.M. (2002). Internet Paradox Revisited. *Journal of Social Issues*, 58 (1), 49–74.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., Scherlis, W. (1998). Internet Paradox: A Social Technology that Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being? *American Psychologist*, 53 (9), 1017–1031
- Kwintylian, M.F. (2012). *Kształcenie mowy*. Księgi VIII–XII. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Leathers, D.G. (2007). *Komunikacja niewerbalna*. Warszawa: PWN.
- Nęcki, Z. (2000). *Komunikacja międzyludzka*. Kraków: Wyd. Profesjonalnej Szkoły Biznesu.
- Pease, A., Pease, B. (2007). *Mowa ciała*. Poznań: Rebis.